

Huzeyme b. Sâbit ve Hadis Rivayetindeki Yeri

İdris Çelik*

Ömer Faruk Akpınar**

Özet

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinin sonraki nesillere ulaşmasında sahâbe neslinin rolü büyüktür. Hadis rivayeti konusunda muhtelif tavır benimsemiş olsalar da muhacir ve ensârdan pek çok isim hadis rivayetine katkıda bulunmuştur. Ensârın İslâm'ı ilk kabul edenlerinden olan Huzeyme b. Sâbit de bu isimlerden biridir. Sahâbe arasında şahitliği iki kişinin şahitliğine denk sayılmasıyla şöhret bulmasına ve gündelik yaşamında da savaşlarda da Hiz. Peygamber'le birlikte bulunmasına karşın Huzeyme, çok hadis rivayet etmemiş olmasıyla dikkat çekmektedir. Onun az sayıdaki rivayeti özellikle fıkıh, tefsir, kelâm ve İslâm tarihinde önemli konulara katkı sağlamaktadır. Huzeyme'nin nakilleri kadar duruşu da çok şey ifade etmektedir. Nitekim o, İslâm tarihinde kırılma noktası niteliğinde olan Cemel ve Sıffin Savaşlarındaki duruşu ile o dönemdeki Müslümanların içerisinde bulunduğu tereddüt, tedirginlik ve kararsızlık durumlarını açık bir şekilde yansıtmaya yönelik önemli bir model olmuştur. Bu makale, sahâbe içinde böylesi müstesna bir yeri bulunan Huzeyme b. Sâbit'in hayatı ve hadis rivayetindeki yerini tespit etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, sahâbe, Huzeyme b. Sâbit, rivayet, sünnet.

* Yüksek lisans öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, idris4342@gmail.com, orcid.org/0000-0001-8691-509X.

** Dr. Öğr. Üyesi, omerfaruk.akpinar@selcuk.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2038-4948.

Khuzayma b. Thābit and His Place in Hadīth Transmission

Extended Abstract

The generation of the companions (may Allah be pleased with them) played a major role in the transmission of the Prophet's (peace be upon him) hadīths, one of the two main sources of Islām, to the next generations. Many people, both Muhājirūn and Ansār, contributed to the hadīth narration, although they have adopted different attitudes about the hadīth transmission. Khuzayma b. Thābit, one of the first people among Ansār to accept Islam, is one of these names. It is known that some of the companions narrated very small numbers of reports due to various reasons while others narrated as many as possible. Despite Khuzayma finding fame among the companions with his testimony that was considered equal to the testimony of two people and also with his proximity to the Prophet (pbuh) both in daily life and in wars, he draws attention with his small number of narrations. His few narrations illuminate important points in *fiqh*, *tafsīr*, *kalām* and the history of Islām. Most of these narrations are of *fiqh* content and when they are examined, it is seen that most of them are authentic (*sahīh*) or authentic with the support of another *isnād* (*sahīh li-gayrihi*). However, none of his narrations is included in *Sahīhayn*, *Sahīh al-Bukhārī* and *Sahīh Muslim*. Most of his narrations are in Ahmed b. Hanbal's *Musnad*. When eight narrations in the sources other than *al-Kutub al-tis'a* are included, it has been determined that Khuzayma has a total of sixteen *ahadīth*.

By making a quick and appropriate decision to support the Prophet, he showed his loyalty to him. This event resulted in him being given the epithet "Dhu ash-shahādātayn" and he came to the fore with this epithet during the collection of the Qur'ān. On the other hand, in terms of clearly reflecting the hesitation, uneasiness and indecision of the Muslims of his time, he became an important model with the way he acted in the civil wars of Jamal and Siffin. Khuzayma displayed an exemplary attitude in issues such as how the decision would be made and which measurements should be taken as a basis when making a choice during the strife between Muslims and how much sacrifice can be made in such cases.

This article aims to give the general outline of the biography of Khuzayma b. Thābit, who had such an exceptional place among the companions and his place in hadīth narration. As a result of the research, specific to *al-Kutub al-Tis'a*, it is seen that four of the eight narrations from Khuzayma are about legal matters while the others are related to medicine, faith, sīra, dreams and *tafsīr*. He transmitted only from the Prophet (pbuh) and there is no narration from any companions. An important part of the issues addressed by the Khuzayma's narrations is about the situations that will disrupt worship (*ibādāt*) and lead to forbidden acts or cause rebellion. This makes us think that Khuzayma showed his sensitivity about protecting the borders of Islām in his life through his narrations.

Huzeyme's narrations are mostly narrated by transmitters close to him. For example, most of his narrations come from son Umāra. It is noteworthy that Huzeyme's brother Umāra, who has the same name as his son, is among his narrators. Umāra, also a companion, must have transmitted these narrations after his brother's martyrdom as a form of remembrance.

Keywords: Hadīth, companions, Khuzayma b. Thābit, transmission, sunna.

GİRİŞ

Kitap ve Sünnet'in doğru bir şekilde anlaşılması, rivayetlerin doğru değerlendirilmesiyle mümkündür. Sened ve metinden oluşan rivayetlerin senedlerinde bulunan râvilerin hadis rivayetindeki yeri ve rivayet ettiği hadislerin temel özellikleri tespit edilebilirse bu rivayetlerden istifade etme imkânı daha da artacaktır. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) gören ve ondan doğrudan ilim alan nesil olan sahâbe, hadis rivayeti konusunda muhtelif bir görünüm arz etmektedir. Az veya çok hadis bilenler; bildiklerini az veya çok sayıda rivayet edenler; rivayet ettiği hadislerden hüküm çıkarabilecek birikime sahip olanlar, buna yeterliliği olmayanlar gibi farklı özelliklere sahiptirler. Bu ve benzeri özellikleriyle râvileri ve özellikle de sahâbî râvileri tanımak, rivayetlerini daha kolay ve daha doğru anlamaya imkân verecektir. Çünkü onlar aynı zamanda örnek şahsiyet olarak gönderilmiş olan Hz. Peygamber'in uygulamasına da şahit olmuşlardır. Vahyin kaynağına en yakın konumda olmaları onların bazı konuları daha doğru kavramalarını sağlamıştır.

Bu makalede, Hz. Peygamber'e yakın ancak çok hadis rivayette bulunmayan ve bu nedenle kendisinden fazlaca söz edilmeyen sahâbilerden Huzeyme b. Sâbit ve hadis rivayetindeki yeri ele alınacaktır. Hz. Peygamber'in kendisine "Zü's-şehâdeteyn" lakabını vermesiyle hem kabilesinin hem de ensârın övünç kaynaklarından biri olması yanında bu lakabın tezahürü olarak Kur'an'ın mushaf haline getirilmesi aşamasında ona verilen özel rolün ortaya çıkması ve akabinde diğer davalarda da benzeri hüküm verilip verilemeyeceği konusu ilim ehlinin tartıştığı konulardan olmuştur. Rüyasında Hz. Peygamber'i (s.a.v.) görüp de bunu bizzat Hz. Peygamber'e anlatması, bu rüyanın aynen gerçekleşmesi Huzeyme'ye mahsus durumlardan biri olmuştur.

Makalede öncelikle Huzeyme'nin hayatı ve fazileti ele alınacaktır. Fazileti konusunda, "Zü's-şehâdeteyn" lakabının verilmesiyle ilgili rivayetler değerlendirilecektir. Aynı zamanda Huzeyme'nin gördüğü bir rüyaya dair kaynaklara yansıyan rivayet de bu başlık altında ele alınacaktır. İkinci olarak ise Huzeyme'nin hadis rivayetindeki yeri değerlendirilecektir. Bunun için önce rivayetlerin kaynaklara dağılımı ele alınacak, ardından hocaları ve talebelerine yer verilecektir.

HAYATI

Nesebi ve Ailesi

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashâbından olan Huzeyme'nin (ö. 37/658) nesebi kaynaklarda, Huzeyme b. Sâbit b. el-Fâkih b. Sa'lebe b. Sâide b. Âmir b. Gayyân

(Annân¹) b. Âmir b. Hatme (Abdullah b. Cüşem) b. Mâlik b. el-Evs şeklinde ifade edilmiştir. Ensârdan olması hasebiyle el-Ensârî, Evs kabilesinin Hatmeoğulları koluna mensubiyeti sebebiyle el-Evsî ve el-Hatmî, Medîneli olduğu için de el-Medenî nisbeleriyle anılır.² Annesi, Resûlullâh'a (s.a.v.) biat etmiş kadın sahâbilerden Kebşe bint Evs b. Adî b. Ümeyye b. Âmir b. Hatme'dir.³ Hz. Kebşe, Hazrec kabilesinin Benî Sâide kolundandır.⁴ Kaynaklarda Huzeyme'nin ne zaman ve nerede doğduğu konusunda bir bilgi bulunmamakla birlikte ensârdan olması nedeniyle Medine'de doğmuş olma ihtimali yüksektir. Huzeyme'nin Safiyye bint Âmir isimli hanımından Umâre⁵ isimli bir oğlu olmuş ve bu oğluna nispetle Huzeyme'ye Ebû Umâre künyesi verilmiştir.

Müslüman Oluşu

Huzeyme'nin İslâm'a giriş zamanı tam olarak bilinmemektedir. Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden ve Medine'de onları ağırlayan ensârdan

- 1 Ebû Amr el-Uşfurî Halife b. Hayyât, *Tabakâtü Halife b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr (b.y.: Dâru'l-fıkr, 1414/1993), 151; Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen eş-Şâfiî İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğurâme el-Umrevî (b.y.: Dâru'l-fıkr, 1415/1995), 16/357.
- 2 Muhammed ez-Zühri İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1410), 4/279; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, 151; Ebû Ömer Yûsuf en-Nemerî el-Kurtubî İbn Abdilber, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru'l-cil, 1413/1992), 2/448; Cemâleddin Ebu'l-Haccâc Yûsuf Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma rûf (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1400/1980), 8/243-245; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, thk. Suayb el-Arnâvût (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1405/1985), 2/485-487; Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994), 2/239-241. Ebû Nuaym (ö. 430/1039), Huzeyme'nin nesebini Hz. Hûd'a kadar dayandırmıştır. Bk. Ahmed b. Abdullâh el-İsfehânî Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî (Riyâd: Dâru'l-vatan, 1419/1998), 2/914.
- 3 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/279; İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdülmevcûd (b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994), 7/240.
- 4 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/239; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/265.
- 5 "Ebû Muhammed" künyesi verilmiş olan Umâre'nin babasından ve başkalarından naklettiği rivayetler hadis kaynaklarımızda yer almıştır. Kendisinden de başta oğlu Muhammed olmak üzere diğer râviler tarafından nakilde bulunulmuştur. Umâre, halife Velid b. Abdülmelik döneminde, 95 yılında, 75 yaşında iken vefat etmiştir. Bk. Halife b. Hayyât, *Tabakât*, 436; İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târih*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997), 4/169.

İslâm'a ilk girenler için "sâbikûn" terimi kullanılmıştır.⁶ Kur'ân-ı Kerîm, bu ilk Müslümanlardan övgüyle bahsetmiştir.⁷ Huzeyme'nin de bu "sâbikûn-i evvelin"den olduğu ifade edilmiştir.⁸ Bu durum onun Medine'de İslâm'a giren ilk kişilerden olduğuna işaret etmektedir.⁹

H. Peygamber'in Hayatındaki Konumu

Huzeyme, H. Peygamber'in Medine'yi teşrifinden itibaren onun yanında ve hizmetinde yer almıştır. Gündelik hayatta olduğu gibi savaşlarda da onun yanında olmuştur. Huzeyme'nin Bedir savaşına katıldığı belirtilmiştir. Ancak bu konuda ihtilâf vardır. Tirmizî ve İbn Abdilber gibi bazı âlimler Bedir'e katıldığını ifade ederken özellikle megâzî âlimleri Bedir'e katılanlar arasında onu zikretmemişlerdir.¹⁰ Uhud ve sonrasındaki savaşlara katıldığı konusunda ise ittifak bulunmaktadır.¹¹ Huzeyme, Müslümanların Suriyeli Gassânî Hıristiyanları ve Bizans ile karşı karşıya geldiği ilk savaş olan Mûte savaşına katıldığını¹² (8/629) şöyle anlatır: "Mûte'ye vardığım gün bir adamla mübâreze/teke tek vuruşma yaptık. Adamı öldürdüm. Adamın üzerinde, yumurta büyüklüğünde bir yakut vardı. O yâkutu almayı çok istiyordum ve aldım. Medine'ye döndüğümde onu Resûlullâh'a (s.a.v.) götürdüm. O da bana ganimet olarak verdi. H. Ömer zamanında onu yüz dinara sattım ve onunla Hatmeoğulları'ndan bir hurma bahçesi satın aldım."¹³

Kaynaklarda Huzeyme'nin Mekke'nin fethine katıldığı konusunda ittifak vardır. Bu fetihde kendi kabilesi olan Hatmeoğulları'nın sancağını taşıyan Huzeyme'nin, Umeyr b. Adî ile birlikte Hatmeoğulları'nın putlarını kırdıkları da nakledilmiştir.¹⁴ Kabilesinin sancağını taşıması kabilesi içerisinde önde gelen bir

6 Mehmet Efendioğlu, "Sâbikûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/344.

7 Tevbe, 9/100.

8 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/239.

9 Asri Çubukcu, "Huzeyme b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/436.

10 İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 2/448; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/170; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/239

11 Askerî (ö. 382/992), "Megâzî âlimleri Huzeyme'nin Uhud'a katıldığını tespit etmemişler ancak sonraki savaşlara katıldığını belirtmişlerdir." demiştir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 243; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/485.

12 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 16/357; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 2/485.

13 Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-ilmî, 1409/1989), 2/769.

14 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/279, 281; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 8/243, 244; İbn

kişi olduğuna işaret ettiği gibi onların daha önce taptığı putların kırılmasında bizzat görev yapmış olması da onun İslâm'a olan sadâkatini göstermektedir. Tebük seferine mazeretsiz olarak katılmayan üç sahâbi için uygulanan boykotun kırkuncu gününde Hz. Peygamber (s.a.v.) bu üç sahâbiye eşlerinden de ayrı durmaları emrini Huzeyme b. Sâbit ile göndermiştir.¹⁵ Burada Huzeyme'nin, Resûlullâh'ın (s.a.v.) etrafında bulunup onun verdiği görevleri yerine getiren bir sahâbi olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in Vefatından Sonraki Hayatı

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefâtı ile birlikte ensârın Benî Sâide gölgeğinde toplanıp hilâfet meselesini konuştukları bilinmektedir. Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği bu toplantıda Ensâr'dan ilk konuşan ismin Huzeyme b. Sâbit olduğu söylenir. O, ensâra hitaben yaptığı konuşmada, "Sizler Kureyş'i kendinizden önde tuttunuz ve kıyamet gününe kadar da buna devam edeceksiniz. Sizler, Allah'ın Kitabı'nda bahsettiği ensârsınız. Hicret size yapıldı. Hz. Peygamber'in kabri sizdedir. O halde, (halifelik) işini Kureyş'in saygı duyacağı ve ensârın güveneceği bir kişiye veriniz." diyerek birlik beraberliği temin edici önemli bir başlangıç yapmıştır.¹⁶

Huzeyme'nin, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde yaptığı faaliyetler hakkında ulaşabildiğimiz kaynaklarda bir bilgi tespit edemedik. Ancak Kur'an'ın cem'i esnasında yazılı olarak getirdiği Tevbe sûresinin 128 ve 129. âyeti ile Ahzâb sûresinin 23. âyetinin Mushaf'a alınmasındaki rolünden bahsedilmiştir. Hz. Ali döneminde ise ona biat edilmesinden itibaren hep onun yanında yer almış, onun ordusunun önde gelenlerinden olmuş, Cemel ve Sıffin'de de onunla birlikte hareket etmiştir.¹⁷

Hacer, *el-İsâbe*, 2/239; Ebû Kays Hayruddîn Muhammed Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1423), 2/305.

15 Ahmed Çalûş, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve'd-da'vetü fi'l-ahdi'l-medenî* (Müessesetü'r-risâle, 1424), 632; Vâkîdî, *el-Meğâzi*, 3/1052.

16 Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *er-Ridde mea nebzetin min fütûhi'l-İrâk ve zikri'l-Musennâ b. Hârise eş-Şeybânî*, thk. Yahyâ el-Cebûrî (Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1410/1990), 32.

17 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 2/485.

Şehit Edilmesi

Huzeyme, Cemel Savaşı'na Hz. Ali'nin safında katılmış¹⁸ ancak burada aktif rol üstlenmemiştir. 37/658 senesinde yapılan Sıffin Savaşı'na da Hz. Ali'nin yanında katılmış ve burada da başlangıçta sessiz kalmış; ancak Ammâr b. Yâsir'in (r.a.) şehit edilmesi üzerine, onun âsi bir topluluk tarafından öldürüleceğine dâir hadisi¹⁹ hatırlamış ve "Benim için dalâlette olan taraf açıkça belli olmuştur." diyerek²⁰ kılıcını çekmiş ve şehit oluncaya kadar savaşmıştır.²¹ Anlaşılan, Huzeyme Müslümanlar arasında yapılan bu savaşta tereddüt yaşamıştır. Ancak onun bu tereddütü, kimin tarafında yer alacağı konusunda değildir. Nitekim en başından beri Hz. Ali'nin yanında yer aldığı bilinmektedir. Resûlullâh'ın (s.a.v.) minberi yanında Hz. Ali'ye biat edildiği sırada Huzeyme b. Sâbit'in söylediği rivayet edilen şu beyitler de buna işaret etmektedir:

تُبَيَّنَّا نَبِيَّ فَسَأَلْنَا عَنْهُ نَسَخَ وَأُ ... انْتَبَهْنَا إِلَيْهِ انْتَعِيَا نَحْنُ إِذَا
تَبَيَّنَّا وَبَيَّنَّا كَلِمًا شَرَفًا حَقًّا ... مِمَّا سَأَلْنَا سِرًّا لِيَوْمِ فَتَانَا
... إِذَا مَا جَزَى يَوْمًا عَلَى الصَّمْرِ الْبَدْنُ وَإِنْ فَرَيْتُمْ مَا تَشَقَّى عِبَانَهُ
وَفِيهِ الْبَنَى فِيهِمْ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ ... وَمَا فِيهِمْ كُلُّ الْبَنَى فِيهِ مِنْ حَسَنٍ»

Ali'ye bey'at ettiysek,

Ebû Hasan bize yeter korktuğumuz fitnelerden.

Onu insanların en iyisi olarak bulduk,

Kitab'a ve Sünnete uyma konusunda Kureyş'in en iyisi.

Gerçekten Kureyş, onun gibi olamaz (eline su dökemez),

Eğer bir gün bedene bir acı gelirse.

Onlardaki bütün hayırlar onda vardır,

Onlarda ise ondaki güzelliklerin hiçbiri yoktur.²²

18 İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 2/448; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/170.

19 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir (Beyrut: Dâru tavki'n-necât, 1422), 1/97, "Salât",62; Ebû Abdillâh eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001), 11/96 (No.6538).

20 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/240.

21 İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 2/448; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 8/244; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 2/485; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/240; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 281; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/305.

22 Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/124 (No. 4595).

Bu beyitleri şehit olmadan hemen önce terennüm ettiği de nakledilmiştir.²³ Süyûti de (ö. 911/1505) bu beyitleri devamıyla birlikte nakletmiştir.²⁴

Hiz. Osman'ın hilâfetinin ikinci devresinde başlayan ve Hiz. Ali'nin iktidarında artarak devam eden fitne hadiseleri nedeniyle Müslümanlar arasında vuku bulan Cemel ve Sıffin Savaşları ümmeti parçalara ayırdığı ve bunlar karşısında bazı sahâbilerin tarafsız kaldıkları bilinmektedir. Bunlardan Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Üsâme b. Zeyd, Saîd b. Zeyd, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Sâbit, İmrân b. Husayn gibi bazı sahâbiler kendileri bir kenara çekilip pasif tarafsızlığı tercih ederken, Ebû Hüreyre, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Selâm, Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Saîd b. Âs ve Muğîre b. Şu'be gibi bazı sahâbiler de hem savaşa katılmayıp hem de başkalarını savaşa katılmama konusunda teşvik ederek aktif bir tarafsızlığı tercih etmiştir. Bunların yanında Huzeyme b. Sâbit ve Mâlik b. Teyyihân gibi Hiz. Ali'nin yanında yer aldığı halde savaşma konusunda kararsız kalmış fakat Ammar b. Yâsir şehit edilince karar verip savaşanlar da olmuştur. Bu sahâbilerin tarafsız kalmalarında, dinî, siyasi, kabilevî, sosyo-psikolojik birçok sebepler vardır.²⁵

Huzeyme'nin savaşma konusundaki kararsızlığının ardında Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) fitne dönemlerinde bu fitnelere bulaşmama konusundaki uyarılarının olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Huzeyme'nin Hiz. Peygamber'e şahitlik yapması, onun doğruluğundan emin olduğu konuda tereddüt göstermeksizin ve zaman kaybetmeksizin gerekeni yapan bir kişi olduğunu göstermektedir. Cemel ve Sıffin'de ise Hiz. Ali tarafında yer alıp emin olana kadar beklemesi, emin olduktan sonra da şehit oluncaya kadar savaşması, onun ihtiyatlı davranmayı prensip edindiğini, fedakârlıkta ise sınır tanımadığını göstermektedir. Huzeyme'nin Hiz. Peygamber'den duyduğu bir bilginin doğruluğunu tasdik etme ve gereğini yapma hassasiyeti, aşağıda ifade edilecek olan "Zü's-şehâdeteyn" lakabının verilmesi hâdisesinde olduğu gibi bu olayda da somut olarak görülmüştür.

Huzeyme'nin Hiz. Ömer veya Hiz. Osman döneminde öldüğüne dair rivayetler de vardır. Ancak siyer âlimlerinin çoğu bunu doğrulamamaktadır. Muhtemelen ismi 'Huzeyme' olan başka birisiyle karıştırılmıştır.²⁶

23 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/240.

24 Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûti, *el-Muhâdarât ve'l-muhâverât* (Beyrut: y.y., 1424), 206.

25 Bilgi için bk. Yusuf Tunç, *Cemel ve Sıffin Savaşlarında Tarafsız Kalan Sahâbiler* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

26 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/240-241.

ŞAHSİYETİ VE FAZİLETİ

Huzeyme b. Sâbit, hem Câhiliyye döneminde hem de İslâmî dönemde Evs kabilesinin ileri gelenlerinden olmuş, cesaretiyle öne çıkanlar arasında yer almıştır.²⁷ Evs kabilesi, “Zü’ş-şehâdeteyn” olan Huzeyme’nin, kendi kabilelerinden olmasıyla iftihar etmişlerdir.²⁸ Kur’an’ın övgüyle bahsettiği sâbikûn-i evvelîn denilen ilk Müslümanlardan olmak başlı başına bir fazilettir. Ancak burada onun faziletine dair hadis kitaplarında zikredilen “Zü’ş-şehâdeteyn” olarak lakaplanması ve Hz. Peygamber’i rüyasında onu görüp bunu ona tasdik ettirmesi incelenecektir.

1. “Zü’ş-şehâdeteyn” Lakabı

Huzeyme, “Zü’ş-şehâdeteyn” lakabıyla meşhur olmuş bir sahâbîdir.²⁹ İsminin geçtiği hemen her kaynakta bu lakabı da zikredilmektedir. Huzeyme’ye bu lakabın verilmesine dair haberin sübûtu ve delâletiyle ilgili farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Konuyla ilgili rivayet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde şu şekilde yer alır:

Ebu’l-Yemân – Şuayb – Zührî – Umâre b. Huzeyme el-Ensâri – Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ashâbından olan amcası (Umâre b. Sâbit) isnadıyla verilen rivayete göre, Peygamber (s.a.v.), bir bedevîden³⁰ bir at³¹ satın aldı ve ücretini ödemek için peşinden gelmesini istedi. Peygamber (s.a.v.) hızlı hızlı yürüyor bedevî de onu takip ediyordu. Bedevînin atını görüp de onu Resûlullâh’ın (s.a.v.) satın aldığını

27 Zirikî, *el-A’lâm*, 2/305.

28 İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 1/382; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 2/487; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/240.

29 İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 4/279; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, 8/243.

30 Söz konusu bedevînin ismi kaynaklarda Sevvâd b. Kays el-Muhâribî, Sevâ b. el-Hâris, Sevâ b. el-Hâris el-Muhâribî gibi farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bk. Ebûbekir Abdullah b. Muhammed el-Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Dâru’l-vatan, 1418/1997), 1/37 (No. 19); Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmeccid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 4/87 (No. 3730); Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/22 (No. 2188).

31 Pek çok kaynakta bu atın adının “Mürtecez” olduğu zikredilmiştir. Bk. İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-târih*, 2/176; Hz. Peygamber’in Huzeyme’nin şahitliğini geçerli sayıp atı almış olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Sadece Umâre b. Huzeyme’den gelen mürsel bir rivayette Hz. Peygamber’in atı iade ettiği ve “Allah’ım, eğer yalan söylüyorsa atının bereketini ona gösterme.” dediği ve atın yürüyemez olduğu belirtilmiştir. Bk. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Kahire: İdâretü’t-tubâati’l-müniriyye, 1347), 7/229.

bilmeyen bazı kişiler, (yanına yaklaşıp) atı satın almak için pazarlık yapmaya ve fiyat vermeye başladılar. Bazılarının teklif ettiği fiyat, Peygamberimizin vereceğinden fazla olunca bedevî (ilerisinde giden) Peygamber'e (s.a.v.) şöyle seslendi: "Bu atı satın alacaksan al, yoksa onu başkasına sattım." Peygamberimiz bedevînin söylediğini duyunca hemen yanına geldi ve "Ben, bu atı senden satın almadım mı?" buyurdu. Bedevî, "Hayır, vallahi ben bu atı sana satmadım." dedi. Peygamber (s.a.v.), "Evet elbette, ben bu atı senden satın aldım." buyurdu. Bu münakaşa üzerine insanlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve bedevînin etrafında toplanmışlardı. Bedevî, "Bu atı sana sattığıma dair şahit getir." demeye başladı. Oraya gelen Müslümanlar, "Yazıklar olsun sana! Peygamber, haktan başka bir şey söylemez." diyorlardı. Tam bu sırada Huzeyme b. Sâbit gelerek (ne olduğunu anlamak için) Peygamber (s.a.v.) ile bedevînin tartışmalarını dinlemekteydi. Bedevî ısrarla, "Bu atı sana sattığıma dair şahit getir." demeye devam ettiğini duyunca Huzeyme, "Senin bunu ona sattığına ben şahitlik ediyorum." dedi. Peygamber (s.a.v.), Huzeyme'ye döndü ve "Sen neye dayanarak şahitlik ediyorsun?" dedi. O, "Senin doğruluğuna dayanarak ey Allah'ın Resûlü." dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), Huzeyme'nin şâhitliğini iki adamın şahitliğine denk saydı.³²

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/856) bu rivayeti, Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/827)³³, İbn Sa'd (ö. 230/845)³⁴, İbn Ebî Şeybe (ö. 235/850)³⁵, Ebû Dâvûd (ö. 275/888)³⁶, Nesâî (ö. 303/915)³⁷, Taberânî (ö. 360/971)³⁸, Hâkim (ö. 405/1015)³⁹ ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066)⁴⁰ eserlerinde de yer almıştır. Bu hadisi nakleden ve sahâbî olduğu belirtilen Huzeyme'nin kardeşinin ismi bu rivayette verilmemiştir.

32 Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid v.dğr. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 36/205-206 (No. 21883); İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/279-280.

33 Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 8/366 (No. 15565).

34 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/279-280.

35 Ebû Bekr b. Ebî Şeybe Abdullâh b. el-Absî, *el-Müsned*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, Ahmed b. Ferid el-Mezîdî (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 1/37 (No. 19).

36 Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnâvût (b.y.: Dâru'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 2009), 5/459-460 (No. 3607).

37 Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen es-Sünenü's-suğrâ*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-matbûâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986), 7/301 (No. 4647).

38 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 4/87 (No. 3730).

39 Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/22 (No. 2188).

40 Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdullah et-Türkî (b.y.: Merkezü hicr, 1432/2011), 20/432-434 (No. 20544).

Ancak diğer kaynaklardan bu sahâbînin Umâre b. Sâbit olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

Müsned'in muhakkiklerinden Şuayb el-Arnâvût, bu rivayetle ilgili olarak isnâdının sahih olduğunu, Umâre dışındaki diğer râvilerinin, Buhârî ve Müslim'in râvilerinden olduğunu, Umâre'nin de sika bir râvi olduğunu ifade etmiştir.⁴² İbn Hazm ise Umâre hakkında "meçhul" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴³ Ancak, "Bir cerh ve tadil âlimi bir râviyi meçhul addetmekte yalnız kalmışsa, diğer âlimler o râviyi güvenilir ve meşhur saymışsa, meçhul olarak vasıflandıran cerh ve ta'dil âliminin görüşüne itibar edilmez."⁴⁴ kaidesine diğer cerh ve ta'dil âlimleri Umâre'yi sika kabul ettiği için İbn Hazm'ın bu eleştirisi muteber sayılmaz, diyebiliriz. Netice itibarıyla bu rivayetin isnadı sahihtir.⁴⁵ Bu hadisin sahâbe tabakasından Umâre b. Sâbit rivayetinden başka bir de Nu'mân b. el-Beşîr isimli sahâbîden gelen isnadı vardır.⁴⁶ Bu rivayet de metin yönüyle Umâre rivyetiyle örtüşmektedir. Ancak isnadında bulunan Mücâlid b. Saîd'in (ö. 144/761) cerh edilmesi sebebiyle bu rivayetin sıhhat şartlarını taşımadığı belirtilmiştir. Hadis, Umâre b. Sâbit ve Nu'mân el-Beşîr'den başka Muhammed b. 'Umâre⁴⁷ ve İbn Cüreyc'den⁴⁸ nakledilen iki isnadı daha vardır. Ancak bu iki râvi sahâbî olmadıkları için isnâdları da sıhhat şartını kaybetmiş durumdadır.⁴⁹

Huzeyme'ye "Zü's-şehâdeteyn" lakabının verilmesiyle ilgili rivayetlere yönelik muhteva değerlendirmelerinde de farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Söz konusu rivayetler, fıkıh âlimleri tarafından bazı hukûkî işlemlerde şahidin gerekli olup olmadığı konusunda dikkate alınmıştır. Kur'an'ın bazı meselelerde iki şahit istemesi⁵⁰ nedeniyle Kur'an ile teâruz durumu da dile getirilmiştir. Ayrıca Kur'an'ın cem'i sırasında iki şahit istenmesi meselesinde Ahzâb sûresinin 23. âyeti ile Tevbe sûresinin 128 ve 129. âyetlerinin sadece Huzeyme'nin şahitliğiyle

41 Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 4/2076; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/475.

42 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/206.

43 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/229.

44 Selman Başaran, 19-25, "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1982), 24.

45 Bk. Abdulvahap Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-", *Ekev Akademi Dergisi* 65 (K 2016), 14-15.

46 Ebû Muhammed b. Muhammed el-Bağdâdî Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü'l-Hâris = Buğyetü'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî (Medine: s, 1413/1992), 2/930 (No. 1026).

47 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/280.

48 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 8/366 (No. 15565).

49 Bk. Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-", 13.

50 Bk. Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), Bakara, 2/282; Maide, 5/95, 106; Talak, 65/2.

Mushaf'a alınması hususu da bu rivayetlerle ilişkilendirilmiştir. Bu meselelerin açık bir şekilde çözümü için Huzeyme'nin şahitliğinin iki kişinin şahitliğine denk kabul edildiğini belirten ifadenin bizzat Hz. Peygamber tarafından mı kullanıldığı yoksa sahâbe veya sonraki neslin yaptığı bir yorum mu olduğu hususunun bilinmesi önem arz etmektedir. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'in bu konuda hüküm verip vermediği, Huzeyme'nin şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk kabul etmesinin hakikat mi, yoksa mübalağa mı olduğu hususları da önemlidir. Bu hadisi, Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde "Kitâbü'l-Akdiye"'de "Hâkimin Bir Şâhidin Doğru Söylediğini Bildiği Zaman Onunla Hüküm Vermesi Caizdir" başlığı altında zikretmiş ve isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.⁵¹ Nesâi ise Kitâbü'l-büyû'da "Alışverişte Şâhit Getirmenin Terki Konusunda Kolaylık Göstermek" başlığı altında zikretmiştir.⁵² Görüldüğü gibi hem Ebû Dâvûd hem Nesâi'nin bu hadise yer verdikleri bâb başlıkları, bu hadisle hüküm vermeye yöneliktir.

Hattâbi (ö. 388/998), *Meâlimü's-sünen*'de çoğu kişinin bu hadisi yanlış değerlendirdiğini ifade ederek Hz. Peygamber'in kendi bilgisi ile bedevinin aleyhine hüküm verdiğini belirtmiştir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) dürüst ve sözünde sadıktır. Huzeyme'nin bu konudaki şahitliği ise onun sözünü tekit etmiş ve böylece hasmına karşı üstünlük elde etmesini sağlamıştır. Bu şekilde onun Hz. Peygamber'in lehine yaptığı şahitliği ve onu tasdik etmesi, diğer meselelerde de iki kişinin şahitliğine denk gibi takdir edilmiştir.⁵³ Bu açıklamaya göre Hattâbi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hüküm verirken Huzeyme'nin şahitliğini esas almayı kendi bilgisiyle hüküm verdiğini; bu şahitliğin sadece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözünün tekidi niteliğinde olduğunu, dolayısıyla başka meseleler için delil teşkil etmeyeceğini belirtmiş olmaktadır.

Huzeyme'nin şahitliği ile ilgili rivayetleri sahâbe yorumunun mutlaklaşması bağlamında ele aldığı makalesinde⁵⁴ Abdulvahap Özsoy, şu değerlendirmelere yer vermiştir:

"Peygamber (s.a.v.), Huzeyme'nin şahitliğini iki adamın şahitliğine denk saydı." ifadesi bir tür yorumdur. Cümlenin yapısından da anlaşılacağı gibi bu yorumu Hz. Peygamber yapmamıştır. Çünkü kendi kendinden Peygamber veya Allah Rasûlü diye bahsetmesi mümkün değildir.⁵⁵

Bazı kaynaklarda yer alan Umâre'nin, bizzat babası Huzeyme'den yaptığı

51 Ebû Dâvûd, "Akdiye", 20.

52 Nesâi, "Büyü", 81.

53 Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhim Hattâbi, *Meâlimü's-sünen şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991), 4/173.

54 Bk. Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-".

55 Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-", 16.

nakilde ise Hz. Peygamber'in, "Huzeyme kimin lehine veya aleyhine şahitlik ederse bu ona yeter!" buyurduğu ifade edilmiştir.⁵⁶ Ancak bu rivayet, gerek râvilerinden Muhammed b. Zürâre'nin mestûr bir râvi ve Zeyd b. el-Hubab'ın muhtelefün fih bir râvi olması ve gerekse Umâre'nin amcasından aktardığı sahih isnadlı rivayetlere muhâlefeti sebebiyle makbul görülmemiştir. Makbul kabul edilse bile bu ifade Huzeyme'nin şahitliğinin iki kişinin şahitliğine denk olduğu anlamına gelmez. Burada, Huzeyme b. Sâbit'in zekâsı ve Hz. Peygamber'e olan güveni dikkat çeker. Bu durum ise Hz. Peygamber'in hoşuna gitmiş ve Huzeyme'yi bu şekilde övmüştür.⁵⁷ Özsoy aynı zamanda Mâverdi, Serâhsî, Sem'anî, Kâsânî, Alâuddîn el-Buhârî, el-Âmidî ve Mollâ Fenârî gibi fakihlerin de Huzeyme b. Sâbit rivayetinin Huzeyme'ye has bir durum olduğu, dolayısıyla kıyas yolu ile benzer meseleler için delil olamayacağı şeklinde düşündüklerini de nakletmiştir.⁵⁸

"Zü'ş-şehâdeteyn" lakabı Kur'an'ın cem'iyle ilgili rivayette zikredilince Kur'an âyetlerinin iki kişinin şahitliği ile toplandığı şeklindeki bilginin delili gibi değerlendirilmiştir. *Sahih-i Buhârî*'deki ilgili rivayette Zeyd b. Sâbit şöyle demiştir:

Mushaf'ı istinsah ettiğimiz sırada ben Ahzâb sûresinden bir âyeti kaybettim (yazılı olarak bulamadım). Hâlbuki ben Resûlullâh'ın (s.a.v.) o âyeti okumakta olduğunu işitir dururdum. Nihayet onu, Resûlullâh'ın (s.a.v.) şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk kıldığı Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî'de (yazılı olarak) buldum. O, (Allah'ın) şu kavlidir: "Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."⁵⁹ Bunun üzerine onu Mushaf'ta suresindeki yerine koyduk.⁶⁰

Ahzâb sûresinin 23. âyetiyle ilgili yukarıdaki durumun bir benzeri Tevbe sûresinin 128 ve 129. âyetleriyle ilgili olarak da söz konusu edilmiştir. Ancak bu rivayetlerde Huzeyme b. Sâbit ismi değil de Huzeyme el-Ensârî veya Ebû Huzeyme isimleri zikredilmiştir.⁶¹ Tirmizî'deki rivayete göre ise Zeyd b. Sâbit, Kur'an'ın cem'i esnâsında Tevbe suresinin 128 ve 129. âyetlerini Huzeyme b. Sâbit'te bulunduğunu ifade ederek onun ismini açıkça zikretmiştir.⁶²

56 İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 1/37 (No. 19); Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/22 (No. 2188).

57 Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-", 21-23.

58 Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Huzeyme'nin Şahitliği Örneği-", 5.

59 Ahzâb, 33/23.

60 Buhârî, "Cihad ve Siyer", 12 (No. 2807), "Fedâilü'l-Kur'an", 3 (No. 4988).

61 Buhârî, "Tefsir", 162 (No. 4679); "Fedâilü'l-Kur'an", 3 (No. 4986).

62 Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Şirketü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), "Tefsir", 10 (No. 3103).

Özsoy, makalesinde, Huzeyme'nin şahitliğinin iki kişinin şahitliğine denk kabul edildiğini belirten ifadelerin Hz. Peygamber tarafından söylendiği kesin olmadığından, bunların sonradan eklenmiş bir ziyade olma (müdreç) veya sonraki râvilerin bir yorumu olması ihtimalinden dolayı, Kur'an'ın cem'inde iki şahit istenmesi için delil olma ihtimalinin düşük olduğunu belirtmiştir.⁶³ Özsoy bir başka makalesinde Kur'an'ın cem'inde iki şahit istendiğine dair rivayetin sadece bir kaynakta yer alan ve makbul olarak kabul edilmesi oldukça zor olan bir bilgi olduğunu savunmuştur.⁶⁴

Netice itibariyle "Zü's-şehâdeteyn" lakabıyla ilgili rivayetin ve bu lakabın farklı ifadelerle de olsa birçok temel kaynakta zikredilmesi böyle bir bilginin sıhhatini güçlendirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Huzeyme arasında böyle bir olay yaşanmış; Huzeyme Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan güven ve sadâkatini tam yerinde ve zamanında göstermiş ve netice itibariyle de Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından takdir edilmiştir. Kur'an'ın cem'iyle ilgili rivayetin muhtevâsı düşünüldüğünde, rivayette onun "Zü's-şehâdeteyn" oluşu zikredilmemiş olsaydı bile bu konuda özellikle Huzeyme'nin gündeme gelmiş olması, onun şahitlik konusunda farklı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Rüyasında Hz. Peygamber'i Görmesi

Huzeyme b. Sâbit, rüyasında Resûlullâh'ı (s.a.v.) gördüğünü anlatmıştır. Rüyasında Resûlullâh'ı görmesi yanında bunu bizzat ona anlatması ve rüyasını gerçekleştirme imkânı bulması bu rüyayı önemli hale getirmiştir. Rüyayı beş ayrı rivayetle nakleden Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu bilgiler aktarılmıştır:

Huzeyme, rüyasında kendisinin Resûlullâh'ın (s.a.v.) alnına secde ettiğini gördü. Bunun üzerine Resûlullâh'a gitti ve bunu ona bildirdi. Resûlullâh (s.a.v.) yatarak ona "Rüyânı doğrula!" buyurdu. O da Resûlullâh'ın alnına secde etti.⁶⁵

Diğer bir rivayette, Huzeyme'nin haber vermesi üzerine Resûlullâh'ın, "Ruh, ruhu bulur." deyip boynunu biraz eğdiği ve Huzeyme'nin de alnını onun alnına koyduğu nakledilmiştir.⁶⁶ Bir rivayette de alnına secde ettiği değil de Allah

63 Özsoy, "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Hüzeyme'nin Şahitliği Örneği-", 29.

64 Bk. Abdulvahap Özsoy, "Hz. Ebû Bekir Dönemi Kur'an'ın Cem'i Faaliyetinde İki Şahit İstenmesiyle Alakalı Rivayetin Kaynak Değeri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (05 Temmuz 2015), 104-138.

65 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/203 (No. 21882), 208 (No. 21884), 209 (No. 21885); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/84 (No. 3717); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *es-Sahih*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 16/98-99 (No. 7149).

66 İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 1/37 (No. 18); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/188 (No.

Rasûlü'nü öptüğü ve bunu ona bildirince de Resûlullâh'ın Huzeyme'yi alından öptüğü ifade edilmiştir.⁶⁷ Şuayb el-Arnâvût, *Müsned*'deki bu hadislerin isnad ve metinlerindeki ızdırâb sebebiyle zayıf olduklarını belirtmiştir. Bir rivayette mü'minin sâlih rüyasının nübüvvetin kırk altıda biri olduğu,⁶⁸ vahiy bitse de mübeşşirât denilen bu sâlih rüyaların devam edeceği⁶⁹ ifade edilmiştir. Bir başka rivayette ise rüyasında Peygamber'i (s.a.v.) görenin gerçekten onu görmüş olacağı, çünkü şeytanın onun kılığına giremeyeceği bildirilmiştir.⁷⁰ Buna göre Huzeyme'nin rüyasında gerçekten Hz. Peygamber'i (s.a.v.) gördüğü ve rüyasının da sâlih rüyâlardan olduğu söylenebilir. Ayrıca yapılan fizyolojik araştırmalarda rüyaların iç ve dış etkenlere bağlı şekilde oluştuğuna dikkat çekilmiş ve günlük hayatta bazı işler üzerinde yoğunlaşanlarda REM uykusunun arttığı gözlemlendiği ifade edilmiştir.⁷¹ Gerek Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şahitliği olayında gerek imkân bulduğu her savaşa Hz. Peygamber'in yanında iştirak etmesinde ve gerekse Sıffin Savaşındaki hassasiyetinden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'e sadâkat ve muhabbet içerisinde yaşayan Huzeyme b. Sâbit'in gördüğü rüya da bu çerçevede değerlendirilebilir. Uyanırken hep onunla olan bir kalbin uykuda da onu görmesi, ona olan muhabbetinin bir göstergesi olsa gerektir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ona rüyasını doğrulatma imkânı sunması da onun için ayrı bir onur ve iftihar vesilesi olmuştur.

HADİS RİVÂYETİNDEKİ YERİ

Rivayetlerinin Kaynaklara Dağılımı

İbn Hibbân'ın *es-Sikât* isimli eserinde yer verdiği⁷² Huzeyme b. Sâbit, çok hadis rivayet eden sahâbilerden değildir. Bazı kaynaklarda otuz sekir hadis rivayet ettiği belirtilmiştir.⁷³ Ancak bizim tespitimize göre *Kütüb-i tis'a*

21864), 201 (No. 21878).

67 Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001), 7/107 (No. 7585); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/186-187 (No. 21863).

68 Buhârî, "Ta'bir", 4.

69 Buhârî, "Ta'bir", 5.

70 Buhârî, "Tâbir", 10 (No. 6994).

71 İlyas Çelebi, "Rüya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/308.

72 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *es-Sikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Meârifü'l-Osmâniyye, 1393/1973), 3/107.

73 Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Riyad: Mektebetü's-sâî, ts.), 39; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, thk. İhsan Abbas (Mısır: Daru'l-maârif, 1318), 280; Çubukcu, "Huzeyme b. Sâbit", 18/436.

kapsamında Huzeyme'nin naklettiği toplam kırk yedi rivayet ve onun zikrinin geçtiği on rivayet yer almaktadır. Bu hadisleri konularına göre sıralayıp tekrarları çıkardığımızda Huzeyme'nin toplam sekiz hadisinin olduğu, ayrıca Huzeyme'den bahseden üç hadisin bulunduğu görülmektedir. Rivayetlerin kitaplara dağılımı şu şekildedir:

	Huzeyme'nin Rivayetleri	KAYNAKLARDAKİ HADİS NUMARALARI (K. tis'a)				
		<i>Müsnedü Ahmed</i> (35 rivayet)	<i>Sünenü İbn Mâce</i> (4 rivayet)	<i>Sünenü Ebî Dâvûd</i> (2 rivayet)	<i>Sünenü't-Tirmizî</i> (2 rivayet)	<i>Sünenü'd-Dârimî</i> (4 rivayet)
1	Taş ile İstinca	21856, 21861, 21872, 21879	315	41	-	698
2	Mest Üzerine Meshin Süresi	21851, 21852, 21853, 21857, 21859, 21862, 21868, 21869, 21870, 21871, 21875, 21880, 21881	553, 554	157	95,96	-
3	Erkeğin Hanımına Arkadan Yaklaşmasının Yasaklanması	21850, 21854, 21855, 21858, 21865, 21874	1924	-	-	1183, 2259
4	Had Cezasının Günaha Kefâret Olması	21866, 21876	-	-	-	2376
5	Taundan Kaçma	1577, 21860	-	-	-	-
6	Şeytan'ın Allah Hakkındaki Vesvesesi	21867	-	-	-	-
7	Ammar b. Yasir'in Âsi Bir Topluluk Tarafından Öldürüleceği Haberi	21873	-	-	-	-
8	Huzeyme'nin Resûlullah'ı Rüyasında Görmesi	21863, 21864, 21878, 21882, 21884, 21885	-	-	-	-

Tabloya bakıldığında, Huzeyme'den gelen sekiz konudaki rivayetin dördünün fikhî içerikli olduğu, diğerlerinin de tıbb-ı nebevî, itikâd, siyer, rüya ve tefsir alanlarıyla ilgili olduğu görülmektedir. Çoğunluğu fikhî içerikli olan

Huzeyme hadislerinin işaret ettiği konuların önemli bir kısmı, ibadetlere geçersiz kılacak hallere, haram işlemeye veya isyan etmeye yol açan durumlara dikkat çekmektedir. Örneğin istincâya dikkat edilmemesi namazı, mestin süresine uyulmaması abdesti geçersiz hâle getirecektir. Yine erkeğin hanımına arkadan yaklaşması haram işlemesine sebep olurken şeytanın Allah hakkındaki vesveselerine kanılması isyan ve inkâra düşürebilecektir. Bu da bize Huzeyme'nin hayatında İslâm'ın sınırlarını korumaya yönelik olarak sahip olduğu hassasiyeti düşündürmektedir. Bu hassasiyet sadece sözde kalan bir hassasiyet olmamış, Ammar b. Yasir'in âsî bir topluluk tarafından öldürüleceği haberinde olduğu gibi neticesi hayatına mâl olabilecek de olsa uygulamaya da yansımıştır.

Hadislerin sıhhat durumlarına bakıldığında kırk yedi hadisten on dokuz tanesine *sahih*, yirmi bir tanesine *sahih liğayrihi*, bir tanesine *hasen* ve altı tanesine de *zayıf* hükmünün verildiğini görülmektedir. *Zayıf* hükmü verilenlerden üç tanesinin yalnızca senedinde, diğer üçünün de hem senedinde hem de metninde ihtilâf olması nedeniyle bu hükmün verildiği ifade edilmiştir. *Sahih liğayrihi* hükmü verilenlerden yedi tanesine Heramî b. Abdullah ismindeki ihtilâftan dolayı; dokuz tanesine Amr b. Huzeyme el-Müzenî ismi üzerindeki *cehâlet*; üç tanesine *müphem râvi* nedeniyle; birine İbn Lehi'a, bir diğerine de Ebû Ma'ser'deki zayıflıktan dolayı bu hüküm verilmiştir. İbrâhim en-Nehai'nin Ebû Abdullah el-Cedeli'den hadis işitmediği yönündeki değerlendirmelerden dolayı bir tanesi de *hasen* kabul edilmiştir. Buna göre Huzeyme rivayetlerinden çoğuna *sahih* veya *sahih liğayrihi* hükmünün verildiği anlaşılmaktadır. Senedinde zayıflık olanların çoğu mütâbî veya şâhidler ile kuvvet bulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere rivayetlerin çoğu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır. *Sahih-i Buhârî*'de Huzeyme'nin rivayeti bulunmamakta,⁷⁴ ancak Huzeyme'den bahseden üç rivayet yer almaktadır. Bu rivayetler de Ahzab sûresinin 23. âyetinin Mushaf'a alınmasındaki Huzeyme'nin rolü konusundaki hadislerdir.⁷⁵ Ayrıca Buhârî, Huzeyme'nin bazı rivayetlerine *et-Târihu'l-kebir*'inde yer vermiştir.⁷⁶ Mâlik'in *Muvatta*'nda da Huzeyme b. Sâbit ismi geçmemiştir.

Huzeyme'nin zikri geçen rivayetler ise *Kütüb-i tis'a*'da şu şekilde yer almaktadır:

74 Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 8/245.

75 Buhârî, *Sahih*, "Cihad ve Siyer", 12 (No. 2807); "Megâzi", 17 (No. 4049); "Fezâilü'l-Kur'an", 3 (No.4988).

76 Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 1/186 (No. 573), 3/206 (No. 706).

	Huzeyme'den Bahsedilen Hadisler	KAYNAKLARDAKİ HADİS NUMARALARI (K. tis'a)				
		<i>Müsnedü Ahmed</i> (3 rivayet)	<i>Sünenü't-Tirmizî</i> (2 rivayet)	<i>Sünenü Ebî Dâvûd</i> (1 rivayet)	<i>Sünenü'n-Nesâî</i> (1 rivayet)	<i>Sahîhu'l-Buhârî</i> (3 rivayet)
1	Huzeyme'nin Resûlullâh'a Şâhitlik Yapması	21883	-	3607	4647	-
2	Tevbe Süresi 128-129. Âyetlerin Mushaf'a Alınmasındaki Rolü	-	3103	-	-	-
3	Ahzab Süresi 23. Âyetin Mushaf'a Alınmasındaki Rolü	21640, 21643	3104	-	-	2807, 4049, 4988

Kütüb-i tis'a'daki hadislerin yanı sıra diğer hadis kaynaklarında da Huzeyme'nin rivayetlerine yer verilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla Tayâlisî (ö. 204/820) onun adının geçtiği iki rivayetle birlikte toplam dört rivayetine yer vermiştir.⁷⁷ Humeydî'nin (ö. 219/834) *Müsned*'inde Huzeyme'nin dört rivayeti yer almıştır.⁷⁸ Abd b. Humeyd'in (ö.249/863), *Müntehab*'ında üç rivayetine yer verilirken bir rivayette de ondan bahsedilmiştir.⁷⁹ Bezzâr'ın mevcut *Müsned*'inde (ö. 292/905), biri ondan bahseden iki rivayet yer almıştır.⁸⁰ Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/920) *Müsned*'inde biri onun rivayeti olmak üzere toplam beş yerde Huzeyme'nin bahsi geçmiştir.⁸¹ İbnu'l-Cârûd'un (ö. 307/920) *Müntekâ*'sında⁸²

77 Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki (Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999), 2/545 (No. 1314); 2/546 (No. 1315); 1/500 (No. 610); 1/501 (No. 612).

78 Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî, *el-Müsned*, thk. Hasan Selim Esed (Dımaşk: Dâru's-Sekâ', 1417), 1/400 (No. 436); 1/401 (No. 438, 439); 1/403 (No. 440).

79 Ebû Muhammed Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Subhi el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Sa'îdî (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1408/1988), 101 (No. 215); 102 (No. 216); 81 (No. 155); 109 (No. 246).

80 Ebû Bekr Ahmed el-Bezzâr, el-Bahru'z-zehhâr, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh vd. (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988/2009), 7/58 (No. 2607); 13/395 (No. 7090).

81 Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1404/1984), 2/81 (No. 728); 1/66 (No. 64); 1/91 (No. 91); 1/92-93 (No. 92); 5/329 (No. 2953).

82 Ebû Muhammed Abdullâh b. Alî İbnü'l-Cârûd, *el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsnede an Rasûlillâh sallallahü aleyhi ve sellem*, thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1408/1988), 32 (No. 86); 181 (No. 728).

ve Şâşi'nin (ö. 335/947) *Müsned*'inde ikişer rivayetine yer verilmiştir.⁸³ Huzeyme'den en çok rivayetin yer aldığı eser olan Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde altmış sekiz rivayet yer almış, sekiz rivayette de ondan bahsedilmiştir.⁸⁴ Ayrıca *el-Mu'cemü'l-evsat*'ta dokuz,⁸⁵ *el-Mu'cemü's-sağîr*'de iki rivayet⁸⁶ yer almıştır. Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'inde Huzeyme'nin dört rivayetine yer verilirken altı yerde de Huzeyme'den bahsedilmiştir.⁸⁷ Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında ise Huzeyme'nin yirmi rivayetine yer verilmiştir.⁸⁸ Bu rivayetler arasında *Kütüb-i tis'a*'da benzeri bulunmayan bazı hadisler mevcut olup bu rivayetler, konu ve kaynaklardaki hadis numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir. Burada verilen kaynaklarda ve bunların dışındaki diğer kaynaklarda bulunan ve *Kütüb-i tis'a*'da zikredilmiş olan Huzeyme hadisleri burada tekrar gösterilmemiştir.

83 Ebû Sa'îd el-Heysen b. Küleyb eş-Şâşi, *el-Müsned*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh (Medine: Mektebetül-Ulûm ve'l-Hikem, 1410), 1/214 (No. 172, 173).

84 Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 4/83 (No. 3713, 3714, 3715); 4/84 (No. 3716, 3717, 3718); 4/85; 4/85 (No. 3721, 3722); 4/86 (No. 3723, 3725, 3726); 4/87 (No. 3728,3729, 3730, 3731); 4/88 (No. 3732, 3733, 3734, 3735, 3736); 4/89 (No. 3737, 3738, 3739, 3740, 3741); 4/90 (No. 3742, 3743, 3744); 4/91 (No. 3747, 3748); 4/92 (No. 3749, 3750, 3751, 3752); 4/93 (No. 3753, 3754, 3755, 3756); 4/94 (No. 3757, 3758, 3759, 3760, 3761); 4/95 (No. 3762, 3763, 3764, 3766); 4/96 (No. 3769, 3770, 3772); 4/97 (No. 3773, 3774, 3775, 3776, 3777); 4/98 (No. 3780, 3781, 3782, 3783, 3784); 4/99 (No. 3785, 3786, 3788, 3789); 4/100 (No. 3791, 3792, 3793); 4/10 (No. 3488); 4/82; 4/82 (No. 3711, 3712); 5/129 (No. 4841, 4842); 5/146 (No. 4901); 5/147 (No. 4902).

85 Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. İvâdu'llah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 1/295 (No. 977); 2/116 (No. 1432); 2/116; 3/240 (No. 3035); 5/154 (No. 4924); 6/260 (No. 6353); 7/153 (No. 7135); 8/189 (No. 8363); 8/203 (No. 8406).

86 Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr = er-Ravdu'd-dâni*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd (Beyrut; Amman: el-Mektebü'l-İslâmî; Dâru Ammâr, 1405/1985), 2/220 (No. 1061); 2/273 (No. 1154).

87 Ebû Abdullâh Muhammed en-Nisâbüri el-Hâkim, *el-Müstedrek âle's-sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1411/1990), 2/22 (No.2188); 3/434 (No. 5657); 3/448 (No. 5697); 4/429 (No. 8167); 3/124 (No. 4595); 3/448 (No. 5694, 5695, 5696); 4/90 (No. 6977); 4/112 (No. 7056).

88 Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdullah et-Türkî (b.y.: Merkezü hicr, 1432/2011), 1/167 (No.501); 1/416 (No. 1312); 1/417 (No. 1319, 1320, 1321, 1322); 1/418 (No. 1325); 5/72 (No. 9038); 6/503 (No. 12775); 7/318 (No. 14112, 14113, 14114); 7/319 (No. 14115, 14116, 14117); 7/320 (No. 14119, 14120, 14121); 8/570 (No. 17594); 10/246 (No. 20516).

	Konu	Kaynak	Hadis No
1	Bir Kamet ile İki Namazı Cem' Etme	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3714, 3715
		Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-evsat</i>	8406
2	Mazlumun Bedduasından Sakınma	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3718
3	Hz. Peygamber'in Ensâr'a ve Ensâr'ın Çocuklarına ve Torunlarına Duası	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3722
4	Soğan, Sarımsak vb. Yiyerek Mescide Gelinmemesi	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3748
5	Tevbe Suresi 108. âyetin Nüzul Sebebi	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3793
6	Hz. Ali'ye Bey'at Edilirken Huzeyme'nin Söylediği Beyitler	Hâkim, <i>el-Müstedrek</i>	4595
7	Hz. Peygamber'in Telbiye Sonrası Yaptığı Dua	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebir</i>	3721
		Beyhakî, <i>es-Sünenü'l-kübrâ</i>	9038
8	Huzeyme'nin Mute Savaşında Aldığı Ganimet	Beyhakî, <i>es-Sünenü'l-kübrâ</i>	12775

Taberânî (ö. 360/971), Hâkim (ö. 405/1014) ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066) eserlerinden tespit ettiğimiz ve *Kütüb-i tis'a*'daki hadislerden farklı olan bu sekiz rivayetle birlikte Huzeyme'nin toplam on altı hadisinin olduğu görülmektedir.

Hoca ve Talebeleri

Rivayetlerden tespit edilebildiği kadarıyla Huzeyme, sadece Hz. Peygamber'den nakilde bulunmuş olup bir başka sahâbîden naklettiği rivayet bulunmamaktadır. Kendisinden, sahâbeden Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Yezid el-Hatmî, Umâre b. Sâbit ve Amr b. Uhayha b. el-Cülâh⁸⁹; tâbiünden ise İbrahim b.

89 Hz. Peygamber'den ve Huzeyme b. Sâbit'ten naklettiği rivayetleri bulunan Amr b. Uhayha'nın sahâbî olduğu konusunda ihtilâf vardır. İbn Ebû Hâtim, Amr b. Uhayha'nın sahâbî olduğunu ifade etmiştir. Ebû Ömer Amr b. Uhayha'nın kim olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalip ile anne bir kardeş olan Amr b. Uhayha'dan bahsedilmektedir. Bu durumda Huzeyme'den rivayette bulunması kronolojik yönden mümkün görünmemektedir. Buradaki Amr, aynı ismi almış olan torun Amr b. Uhayha olmalıdır. Bk. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/177; Huzeyme'den yaptığı, erkeğin hanımına arkadan yaklaşmasının yasaklanması konusundaki rivayete

Sa'd b. Ebî Vakkas, Şurahbil b. Sa'd, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Atâ b. Yesâr, oğlu Umâre b. Huzeyme, Umâre b. Osman b. Huneyf, Amr b. Meymûn el-Evdî, Heramî b. Abdullah, Ebû Abdullah el-Cedelî, Ebû Gatafân b. Tarif ve torunu Muhammed b. Umâre rivayette bulunmuştur.

Huzeyme'nin rivayetlerini daha çok kendisine yakın isimlerin naklettiği görülmektedir. Söz gelimi kendisinden en çok rivayet, oğlu Umâre kanalıyla gelmektedir. Sika olarak değerlendirilen⁹⁰ Umâre'nin babasından naklettiği beş hadis *Kütüb-i tis'a*'da on altı yerde geçmektedir. *Kütüb-i tis'a* dışındaki kaynaklardan da tespit ettiğimiz dört hadisle birlikte babasından naklettiği toplam dokuz hadis bulunmaktadır.

Huzeyme'nin rüyası ve şahitliğiyle alâkalı rivayeti de ona en yakın isimlerden biri olan kardeşi Umâre nakletmiştir.⁹¹ Kendisi de sahâbî olan Umâre, kardeşinin şehadetinden sonra onu hayırla yâd etmek ve onun değerini ortaya koymak için bu rivayetleri aktarmış olmalıdır. Rivayetleri kendisinden alanın Huzeyme'nin oğlu Umâre olması da buna işaret etmektedir. Umâre, bu nakilleriyle yeğeni Umâre'yi teselli etmekte ve ona şehit babasının değerli olduğunu hissettirmektedir.

Huzeyme'den sadece bir hadis nakletmiş olmakla birlikte bu hadisin tekrarları ve farklı isnatlarıyla Huzeyme'yle birlikte adı en çok zikredilenlerden birisi de Ebû Abdullâh el-Cedelî'dir. *Kütüb-i tis'a*'da Huzeyme'den naklettiği on beş rivayet olup hepsi de mest üzerine meshin süresi ile ilgilidir. İsmnin Abd b. Abd veya Abdurrahman b. Abd olduğu belirtilmiştir. Kûfeli olan Ebû Abdullah, sika bir râvi olarak görülmüştür.⁹² Ebû Abdullah'ın Huzeyme'den bazı hadisleri işitmediği, dolayısıyla bir inkitâ' olduğunu belirtenler⁹³ olsa da *Kütüb-i Sitte*'deki on beş rivayetinden on dört tanesi hakkında sahih, bir tanesi hakkında da hasen değerlendirmesi yapılmıştır.

Huzeyme'den naklettiği bir hadis *Kütüb-i tis'a*'da yedi yerde geçen Heramî b. Abdullah'ın ismi konusunda ihtilâf edilmiştir. *Kütüb-i tis'a*'daki Huzeyme'den yaptığı rivayetlerin dördünde ismi Heramî b. Abdullah şeklinde zikredilmişken iki rivayette Abdullah b. Heramî, bir rivayette de Heramî b. Amr şeklinde de

Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında yer vermiştir. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/195-196 (No.8944, 8945); bkz. Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-reşid, 1406/1986), 418.

90 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/53; Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, 21/242.

91 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/475.

92 Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil* (Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1371/1952), 6/93; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/182 (21857 numaralı hadisin dipnotu).

93 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/170 (21851 numaralı hadisin dipnotu).

zikredilmiştir.⁹⁴ Bunların doğrusunun Heramî b. Abdullah olduğu belirtilmiştir.⁹⁵ Huzeyme'den rivayet ettiği hadis, erkeğin hanımına arkadan yaklaşmasının yasaklanması konusundaki hadis olup isnadının ihtilâflı olduğu belirtilmiştir.⁹⁶ Sahâbî oluşu konusunda da ihtilâf edilmiştir. "Bekkâin" diye anılan, Tebük Seferi'ne katılmak için maddî imkânları olmadığından dolayı ağlayan fakir Müslümanlardan olduğu rivayet edilmiştir.⁹⁷ İbn Hibbân ise onun tâbiinden olduğunu ifade ederek *es-Sikât* isimli kitabında zikretmiştir.

Meşhur muhadramlardan Amr b. Meymûn el-Evdî de Huzeyme'den nakilde bulunan isimlerdendir. Amr b. Meymûn cahiliye dönemini idrak etmiş ancak Hz. Peygamber ile karşılaşmamıştır. İbn Hibbân, tâbiinin sika râvileri arasında zikretmiştir.⁹⁸ Huzeyme'den yaptığı üç rivayet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve İbn Mace'nin *Sünen*'inde yer almış ve sahih değerlendirmesinde bulunulmuştur.

SONUÇ

Ensârın İslâm'ı ilk kabul edenlerinden olan Huzeyme b. Sâbit, hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, rivayetlerden onun Allah Resûlü'nün yakınında bulunan sahâbilerden olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kendisinden az sayıda hadis nakledilmiştir. Bunda hadis rivayetinin sorumluluk gerektiren bir iş olduğuna dair Hz. Peygamber'in meşhur uyarısı yanında Huzeyme'nin erken denilecek bir dönemde vefat etmiş olması, hadis rivayetine gerektiğinde başvurması ve diğer meşgalelerin onu bundan alıkoymasının etkili olduğu öne sürülebilir. Fıkıhta özellikle taş ile istincâ, erkeğin hanımına arkadan yaklaşmasının yasaklanması, mest üzerine meshin süresi gibi konulardaki rivayetleri en sık karşılaşılan rivayetler arasında yer almıştır. Huzeyme b. Sâbit ismiyle âdetâ bütünleşmiş olan "Zü's-şehâdeteyn" lakabının verilmiş hâdisesi ve bu lakabın tezahürü olarak gerek diğer davalarda da duruma göre iki şahit yerine bir şahitle hüküm verilip verilemeyeceği ve gerekse Ahzâb sûresinin 23. âyeti ile Tevbe sûresinin 128 ve 129. âyetlerinin Mushaf'a alınmasındaki rolü özellikle fıkıh ve tefsir ilimleri açısından önem arz eden konular olmuştur. Aynı zamanda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve sünnetine bağlılığının bir göstergesi olarak

94 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/170 (21850 numaralı hadisin dipnotu).

95 Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 8/256 (No. 2906).

96 Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, 30/165; Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil ve marifeti's-sikât ve'd-duafâ' ve'l-mecâhil* (Yemen: Merkezü'n-Nu'mân, 1432/2011), 1/458.

97 Mizzi, *Tehzibü'l-Kemâl*, 30/166; İbn Kesîr, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil*, 1/458.

98 Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib* (Hindistan: Dâiratü'l-maârifil-Osmâniyye, 1326/1908), 8/109-110.

gördüğümüz bu lakabın verilmesine neden olan Huzeyme'nin, Ammar b. Yâsir'in âsî bir topluluk tarafından öldürüleceği hadisine verdiği önem ve gereğini yapma hassasiyeti de aynı bağlılığın bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Huzeyme'nin gerek Hz. Peygamber hayatta iken onun yanında gerekse o vefat ettikten sonra da dört halifenin yanında savaşlara katılıp Şehit olana kadar savaşması da sünnete ittibâsının bir ispatı mahiyetindedir.

KAYNAKÇA

- Abd b. Humeyd**, Ebû Muhammed Abdülhamîd. *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*. thk. Subhi el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Sa'îdî. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1408/1988.
- Abdürrezzâk**, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habibürrahmân el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- Başaran**, Selman. 19-25. "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1982).
- Beyhakî**, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Abdullah et-Türki. 22 Cilt. b.y.: Merkezü hicr, 1432/2011.
- Bezzâr**, Ebû Bekr Ahmed. *el-Bahru'z-zehhâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh vd. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988/2009.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru tavki'n-necât, 1422.
et-Târihu'l-kebir. thk. Heyet. 8 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-maârifil-Osmâniyye, ts.
- Çelebi**, İlyas. "Rüya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/306-309. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çubukcu**, Asri. "Huzeyme b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/436. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430.
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdullâh el-İsfehânî. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî. 7 Cilt. Riyâd: Dâru'l-vatan, 1419/1998.
- Ebû Ya'îlâ**, Ahmed b. Alî el-Mevsilî. *Müsnedü Ebî Ya'îlâ*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1404/1984.
- Efendioğlu**, Mehmet. "Sâbikûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/344-345. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Ğalûş**, Ahmed. *es-Siretü'n-nebeviyye ve'd-da'vetü fi'l-ahdi'l-medenî*. Müessesetü'r-risâle, 1424.

- Hâkim**, Ebû Abdullâh Muhammed en-Nîsâbüri. *el-Müstedrek âle's-Sahihayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1411/1990.
- Halife b. Hayyât**, Ebû Amr el-Ufurî. *Tabakâtü Halife b. Hayyât*. thk. Süheyl Zekkâr. b.y.: Dâru'l-fikr, 1414/1993.
- Hâris b. Ebî Üsâme**, Ebû Muhammed b. Muhammed el-Bağdâdî. *Müsnedü'l-Hâris = Buğyetü'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris*. thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî. 2 Cilt. Medine: s, 1413/1992.
- Hattâbî**, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhim. *Meâlimü's-sünen şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991.
- Humeydî**, Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr. *el-Müsned*. thk. Hasan Selim Esed ed-Dârânî. Dımaşk: Dâru's-Sekâ', 1417.
- İbn Abdilber**, Ebû Ömer Yûsuf en-Nemerî el-Kurtubî. *el-İstiâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-cil, 1413/1992.
- İbn Asâkir**, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen eş-Şâfî. *Târihu Dımaşk*. thk. Amr b. Ğurâme el-Umrevî. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-fikr, 1415/1995.
- İbn Ebî Hâtım**, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *el-Cerve't-Ta'dil*. Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1371/1952.
- İbn Ebî Şeybe**, Ebûbekir Abdullah b. Muhammed el-Absî. *el-Müsned*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-vatan, 1418/1997.
- İbn Hacer**, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Alî Muhammed Muavvad. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994.
- Takribü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-reşîd, 1406/1986.
- Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-maârifî'l-Osmâniyye, 1326/1908.
- İbn Hazm**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. *Cevâmiu's-sîre*. thk. İhsan Abbas. Mısır: Daru'l-maârif, 1318.
- el-Muhallâ*. Kahire: İdâretü't-tibâati'l-münîriyye, 1347.
- Esmâü's-sahâbe*. Riyad: Mektebetü's-sâî, ts.
- İbn Hibbân**, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *es-Sahîh*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408/1988.
- es-Sikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-maârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.

- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmâîl. *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil ve marifeti's-sikât ve'd-duafâ' ve'l-mecâhil*. 4 Cilt. Yemen: Merkezü'n-Nu'mân, 1432/2011.
- İbn Sa'd**, Muhammed ez-Zühri. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1410.
- İbnü'l-Cârûd**, Ebû Muhammed Abdullâh b. Alî. *el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsne'de an Rasûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem*. thk. Abdullâh Ömer el-Bârûdî. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1408/1988.
- İbnü'l-Esîr**, İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed. *el-Kâmil fi't-târih*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997.
- Üsdü'l-ğâbe fi marifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994.
- Karaman**, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Mizzî**, Cemâleddin Ebu'l-Haccâc Yûsuf. *Tehzibü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1400/1980.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *el-Müctebâ mine's-Sünen es-Sünenü's-suğrâ*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasen Abdülmün'im. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- Özsoy**, Abdulvahap. "Hz. Ebû Bekir Dönemi Kur'an'ın Cem'i Faaliyetinde İki Şahit İstenmesiyle Alakalı Rivayetin Kaynak Değeri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (05 Temmuz 2015), 104-138.
- "Sahâbe Yorumunun Mutlaklaşması -Hüzeyme'nin Şahitliği Örneği-". *Ekev Akademi Dergisi* 65 (K 2016), 40.
- Süyûtî**, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Muhâdarât ve'l-muhâverât*. Beyrut: y.y., 1424.
- Şâfi**, Ebû Sa'îd el-Heyssem b. Küleyb. *el-Müsne'd*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh. Medine: Mektebetül-Ulûm ve'l-Hikem, 1410.
- Taberânî**, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. İvâdullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es- Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415.

el-Mu'cemü's-sağîr = *er-Ravdu'd-dânî*. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd.
Beyrut/Amman: el-Mektebü'l-İslâmî/Dâru Ammâr, 1405/1985.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1419.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.

Tunç, Yusuf. *Cemel ve Sıffîn Savaşlarında Tarafsız Kalan Sahâbîler*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilmî, 1409/1989.

er-Ridde mea nebzetin min fütûhi'l-İrâk ve zikri'l-Musennâ b. Hârise eş-Şeybânî. thk. Yahyâ el-Cebûrî. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1410/1990.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*. thk. Suayb el-Arnâvût. 25 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1405/1985.

Ziriklî, Ebû Kays Hayruddîn Muhammed. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1423.